

יד
מהרי"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
ואתחנן
מנחם אב ה'תשע"ז ב'שכ"ח
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

המשך בעניין גידול פאות הצדעיים אשר היה בכל עדות ישראל בעבר, ולא רק אצל התימנים והחסידים.

התחלת בירורי מרן שליט"א לגבי דברי הרב מאיר מאזוז כפי שפורסמו בעלוני "בית נאמן" שיצאו בימי בין המצרים ובהם השגות ותמיהות משונות על מסורת ומנהגי יהדות ק"ק תימן יע"א.

דחיית דבריו בעניין מבטא האות גימ"ל הדגושה של בני ק"ק תימן.

דחיית דבריו לגבי ניגוני טעמי המקרא של בני ק"ק תימן.

דחיית דבריו לגבי נוסח התפילה של בני ק"ק תימן שכביכול הוא מהרמב"ם ולא ההיפך.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642

שלוחה 6

קול הלשון – 03-6171031

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 411

השיעור מוקדש להצלחת

הבחור ידידיה הי"ו בן הרב אליהו נהרי שליט"א,

אשר זכה בשבוע זה להיכנס לעול תורה ומצוות.

המקום ברוך הוא יפתח ליבו לתלמוד תורתו, ויגדלו לעבודתו

ויראתו, וימלא כל משאלות ליבו וליבכם לטובה, אכ"ר.

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו הרב אליהו נהרי שליט"א, אשר זכה בשבוע זה להכניס את בנו ה"ה ידידיה נ"י לעול תורה ומצוות. בשבת זו, היינו בעיר אלעד ת"ו, ברוך ה', היתה שבת של התעלות, קדושה ויראת שמים. זכינו ב"ה לעוד חיזוק, לעוד נדבך. בן ירבה וכן יפרוץ. יזכה ה' יתברך להוסיף חיל, לעשות כהנה וכהנה, גם במסגרת קהילת "פעולת צדיק" שם, וגם במסגרת הת"ת "עטרת חיים" שבהנהלתו. ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבו וליבכם לטובה, אבי"ר.

המשך בעניין גידול פאות הצדעיים אשר היה בכל עדות ישראל בעבר, ולא רק אצל התימנים והחסידים. בשיעור שעבר, התחלנו לדבר בנושא הפאות (מלבד פעמים רבות קודמות), מה שנקרא אצלינו בשם "סימנים", כי אלו סימנים של יהדות.

כידוע, עניין גידול הפאות, אינו קיים בשום עם ולשון, אין אומה בעולם אשר מגדלת את פאות הצדעיים כמו עם ישראל. הזקן, איננו סימן מיוחד של יהדות, כי הדבר קיים גם אצל הרבה אומות העולם. ולכן, ישנה מסורת אצל חכמי תימן, כי מה שאומרים שאנחנו 'עם סגולה', אמנם ישנם הרבה פירושים לכך, אבל ישנו כאן עוד רמז, שזהו עם ניקוד 'סגול', דהיינו ע"י שתי הפאות והזקן, ישנה צורה של סגול. זהו 'עם סגולה', רואים על פניהם כי הם זרע ברוך ה'.

אבל כפי שאמרנו, לצערנו בעיקבות כל הירידות הרוחניות שהיו בקהילות ישראל בעולם, בכל הארצות, הלך ונתמעט עניין זה, ובפרט מפני שאין חובה מעיקר הדין לגדל פאות ארוכות. הדבר לא כתוב. מצד הדין, העיקר שלא משחיתים זאת, לפי דעת הרמב"ם זהו כמו דין הזקן, ולפי דעת הרא"ש גם מספריים כעין תער זה אסור, אלא צריך שיכופ ראשו לעיקרו, וכך פסק מרן בשלחן ערוך ויורה דעה סימן קפ"א סעיף ג'. אבל, המקובל בכל תפוצות ישראל, מאז ומקדם, לגדל פאות ארוכות.

הבאנו ראיות לכך, וברצוני להמשיך כעת ולהביא מעוד כמה ארצות, חוץ ממה שהבאנו בשיעור הקודם, שכך היה בארץ מרוקו. אמנם אינני יודע אם אספיק להשלים כעת את כל הנושא, אבל לכל הפחות מה שיודמן לי.

נתחיל עם דברי הרשב"ץ, מהר"ר שמעון בן צמח, שהיה בארץ אלג'יר, הוא ברח לשם ממזרח, שזהו אי על יד ארץ ספרד. הוא כותב שם [ותשב"ץ חלק שלישי סימן רכ"ז (עניין רכ"ז)] תוכחה לאותה קהילה, בהתחלה הוא מתנצל וכותב בזה"ל, לא נכחד ממני עצמי, ועיני ראו גלמי, ויודע אני בעצמי, כי אינני מהמוכיחים, והלואי הייתי מן הראויים לקבל תוכחה. גם כי אין הדור הזה יותר טוב מהדורות הראשונים, שהעידו עליהם שאין בהם מי שראוי לקבל תוכחה. אבל מי שאפשר לו למחות ואינו מוחה הוא נתפס עליו. על כן הציקתני רוח בטני לדבר מה שאינו מחוק, ותהי בלבי כאש בוערת עצור בעצמותי נלאתי כלכל ולא אוכל וכו'.

הוא מוכיח אותם שם, על כל מיני עבירות שיש להם. ובסופו של דבר, הם נשתמדו, רחמנא ליצלן. לא שמעו בקולו. הוא מעורר אותם על כמה וכמה דברים, אשר אינם נוהגים לגביהם נכון, כגון לגבי סתם יינם של גויים, ודברים נוספים.

לקראת סוף דבריו, הוא כותב כך, גם ראיתי שערוריה בבחורי חמד הבאים מאצלכם, שהם כולם קצוצי פאה. אני רואה צעירים מאצלכם, המגיעים אלינו, שכולם בלי פאות. וכבר ידעתם כי על כל פאה ופאה חייבין מלקות אחד, אפילו בפעם אחת, ואפילו במספרים כעין תער יש מלקות בפאת הראש, דלא כתיב בהו השחתה. ואם כל כך הורגלו בזה עד שהותר לכם הדבר כאילו לא נכתב בתורה, הרי הם כאילו עברו על כל התורה כולה, ואין שחיטתם כשרה, והמקדש בפניהם אשה אינה מקודשת וכו'.

בעצמו מוציא לילדיו את הפאות. לא לשים מאחורי האוזן, אלא מקדימה.

בעל שו"ת דברי חזקיהו, שהוא חכם ספרדי, מה"ר חזקיהו שבתי יהושע, כותב ובהקדמתו לחלק ב' כך, אלו הם קורות חיי, נולדתי בעיר ואם בישראל סלוניקי באדר התרכ"ב וכו', הוא מספר אחר כך היכן הוא למד, ושבסופו של דבר הגיע לירושלם, התחתן בגיל שמונה עשרה וכו', מכאן ואילך התמסרתי בלימוד הש"ס ונושאי כליו, ותהי התורה שעשועי וכו'.

שלחו אותו להיות שד"ר של עיר חברון, למדינת בוכארה. הוא הגיע לאיזה מלון בדרך וכו', הוא מספר את הכל באריכות, אבל אני רק אומר כעת לכם ממש רק 'ראשי פרקים', מה שנוגע לענייננו, הוא מספר כי בלילה האחרון, לפני שהגיע לבוכארה, אביו נראה אליו בחלום ואמר לו לגזוז את הפאות, כיון שהוא נמצא בסכנה. בבוקר הוא נזכר בכך, אמנם הוא לא גזר את הפאות, אבל הוא אמר, טוב, אסתיר את הפאות, בכדי שלא יראו אותם. נו? איפה הוא היה? וכי הוא היה תימני? מאיפה הוא? הרי הוא נולד בסלוניקי, ואח"כ בירושלם. הוא היה ספרדי. והוא מספר שהיו לו פאות, רק שבעת הוא נאלץ להסתיר אותם.

הוא מספר כך, לראשונה זיכו אותי בשליחות חברון ת"ו בשנת תר"ן, וקיבלתי עלי להיות שד"ר של עיר האבות למדינת בוכרה ואגפיה. בעקב גורמים שונים היתה המדינה הנ"ל בבחינת עיר סוגרת ומסוגרת, שנאסרה הכניסה אליה ליהודים תושבי ארצות חוץ. אולם בהשפעת אנשי שם וסיועם הנאמן, השגתי פספורט פרסי, אשר הקל עלי מאד לעבור את גבול רוסיה, וכך הגעתי בלי עמל רב לנמל באקו. מצאתי מלון, ואסור ללינת לילה, בכוונה מראש להפליג עם שחר מנמל באקו דרך הים הכספי כדי להגיע לבוכרה. בדמי הליל, נראה לי אבא מרי ז"ל בחלום, ויורני, לגזוז פאותי. בבוקר מיד בקומי נזכרתי בדבר,

ובסוף הוא כותב, אחר שכתבתי זה, לא שמעו לקולי, ותוך ימים מועטים פגעה בהם מדת הדין, ונשתמדו כולם, בשביל המחלוקת. ואני את נפשי הצלתי.

ראיתי שפירסמו בזמן האחרון, באחד מכתבי העתים [מרוה לצמא, פרשת דברים ה'תשע"ז דף 10], לגבי האנוסים בספרד שחזרו בתשובה. בין היתר, הביאו בשם הרב ניסן בן אברהם, את העניין הזה. כתוב שם כך, רבינו שמעון בן צמח דוראן זיע"א, מי שנודע בכינויו הרשב"ץ, כיהן כרבה האחרון של קהילת מיורקה, עד שנאלץ להימלט על נפשו בשנת קנ"א, כמאה שנה לפני גירוש ספרד, אל מדינת אלגיר. במכתב התוכחה ששיגר אל הקהילה היהודית שהוסיפה להתקיים כשלושים שנה לאחר שננטש אותה, הוא כותב וכו'. חלק מהם, כבר מתעוררים בזמן האחרון לחזור ולהתגייר, ולהתקבל לעם ישראל.

אותו הרב ניסן בן אברהם, יליד מיורקה כאמור, הוא היום עם פאות ארוכות. שאל אותו משהו, פאות אלו הגולשות על לחיך ומעטרות את פניך, למה לך? ענה לו, תסתכל מה כתב הרשב"ץ. זאת היתה בעיני שלנו. והוסיף בנחישות, החלטתי לתקן את המורשת העתיקה של מיורקה. היום יש לו פאות ממש ארוכות. אף כי מדברי הרשב"ץ עצמו אין ראייה שהיה להם פאות הבולטות מאד באריכות, כמובן למעיין.

מובא בספר ארחות רבינו [נ"א], על הסטייפלר זצוק"ל, הגר"י קנייבסקי, בעל הספר קהילות יעקב, שהוא הקפיד אצל נכדיו, שפאותיהם יהיו על הלחי דרך גידולם, ולא ישימום מאחורי האוזן, כי מצוה צריך להראות לא להסתיר. מה אתה מפחד? וכי אתה נמצא עכשיו ברוסיה? מפחד מהמשטרה של-רוסים? והוא מוסיף שם, וכמדומה לי שגם מרן החזון איש היה מזהיר על כך. היום בזמנינו, הגר"ח קנייבסקי מורה, להוציא את הפאות. הוא ממשיך בכך. הוא

והתקנתי הפאות בצורה נאותה ע"י הרמת השערות במברשת וסבון, לבל יראו ברבים. בהגיעי לעיר אוזונאדה, החלו חוקרים אותי על דתי ואמונתי, הואיל ובגוף הפספורט שבידי לא צויין פרט זה. בעקב החקירות המטרידות, הסירו כובעי מעל ראשי, ככה שהפאות לא הובלטו לעיניהם, מכל מקום נתגלה להם הסוד. הם ראו משהו מוזר. וידעו ויבינו כי אני יהודי, בן ארץ אחרת, שאיסור הכניסה לבוכרה חל עלי. לכן אביו בא אליו מראש בחלום, והזהיר אותו.

בכל אופן רואים מכאן, כי גם אצלם היה הדבר.

בשול"ת רוח חיים [אבן העזר סימן טו"ב], למהר"ר חיים פאלאג'י זצ"ל, שהיה בארץ תורכיא, מובאת שם שאלה בעניין עגונות. היו אנשים שהגיעו בספינה, דרך אניה בלב ים, מהעיר יפו לעיר חיפה, והספינה נטבעה בים, וכל מי שהיה בתוכה טבע. כתוב שם כך, במותב תלתא כחדא הוינא, נחנא בי"ד דחתימי לתתא, כד אתא קדמנא הרב ח"ר יהודה לוי נר"ו, והעיד לפנינו בתורת עדות גמורה וכו', וכך היתה עדותו וכה אמר לנו, מעשה שהיה כך היה, שבחודש אדר של שנה שעברה התרט"ו ליצירה, בא אצלינו ליפו ת"ו אחד יהודי מעיה"ק טבריא ת"ו, שמו שלמה אבולעפייא וכו', וביום ה' נסע דרך ים בספינה קטנה עם יהודי אשכנזי וכמה בני אדם גויים וערלים, והלכו לדרכם בספינה הנז' ללכת לחיפה ת"ו. וביום שבת קודש באה השמועה ליפו ת"ו, שהספינה הנז' טבעה בים סמוך לכפר אם באליד, רחוק מיפו ת"ו שש שעות. ותכף ליל מוצש"ק הלכתי לב' יהודים הנז' להתעסק בהם ולקברם כראוי. והלכנו לשם, ולא מצאנו כלום. ברם בהיותנו בכפר הנז', הגידו הגויים בני הכפר הנז', שביום ה' לעת ערב המה ראו בעיניהם איך נהפכה הספינה הנז' ונטבעה במצולות ים עם כל הבנ"א שהיו בתוכה. וביום ששי בבוקר, פלט הים לספינה הנז', וכל הבנ"א

שהיו בתוכה, והשליכם לחוף על שפת הים. וביל מוצאי שב"ק היה רוח סערה וחזק מאד, והחזיר לכל הבני אדם שהיו מושלכים על שפת הים, כולם הוחזרו לתוך הים, ולא נראו עוד כלל.

ואחר כך נכנסנו לבית מבתי הכפר הנז', ומצאנו שם באותו בית כמה גויים מדברים ביניהם זה עם זה על עסק הספינה. ואמר גוי אחד לחבירו, שגוי אחד שהיה בתוך הספינה שנטבעה בים הנז', ראה אותו מת מושלך על שפת הים ביום ששי בבוקר, והכירו היטב שהוא הגוי הידוע להם.

וראה ג"כ לשני יהודים מתים, שהיו מושלכים על שפת הים. אחד מהם היה סמוך לאותו הגוי שראהו מת מלמטה הימנו, ואחד מהם היה רחוק מהם לצד האבנים בנקיקי הסלעים. וכשמעי אני את דברי הגוי, אשר דיבר הגוי הנז' עם חבירו הנז', אזי שאלתי אותו אני, מהיכן אתה יודע שהם יהודים ולא גויים? מי אמר לך? אולי הם היו גויים?

השיב לי, מצד הפאות שהיה להם, הכרתים שהם יהודים דוקא. שמעתם? לאותו שלמה אבולעאפייא, היו פאות. ואני נותן לך בהם סימנים. שהיהודי שהיה סמוך לגוי למטה הימנו, היו פניו ארוכים, וזקנו ארוכה ושחורה, ויש לו בה כמה שערות לבנות, ושיניו היו פרודות זו מזו, ואחד מאצבעות ידיו היה עקום וכפוף לצד פנים. והיהודי השני שהיה מושלך בנקיקי הסלעים, היה קצר, וזקנו קצרה, עגולה ואדומה הרבה. זאת היתה תשובת הגוי לי פה לפה. ואח"כ חזרנו ליפו ת"ו בידים ריקניות וכו'. עניין הפאות גם מובא, בספר 'מנהגי יהודי בבל בדורות האחרונים' [דף 23], וכדלקמן.

ישנם החושבים, כי הבן איש חי רצה להנהיג דבר חדש בעיראק, שיגדלו פאות, אבל הם לא יודעים כי בעצם הדבר היה מקובל אצלם גם מלפני כן. זה לא דבר חדש. לצערינו היום

וזקניהם. ואם לאו, יוציאום מ"מדרש תלמוד תורה". החכמים כתבו מכתב בנידון זה, ושלחו להקריאו ביום השבת בכל בתי הכנסיות.

ובהמשך מובא כך, עם חדירת המודרניזציה לעיראק, המצב הלך והשתנה מיום ליום, עד כי רק הרבנים גידלו זקן ופאות. זה היה השלב הראשון. בהתחלה כולם גידלו זקן ופאות, או רובם ככולם, ואח"כ רק הרבנים, ולבסוף נשאר רק הזקן, אבל את הפאות הם הורידו.

בעל הספר ארחות מוסר [הרב דורון גולד שליט"א דף קפ"ב – קפ"ג], כותב דברי חיזוק לתקופה שלנו, שבה מתנהגים לא ברוח התורה בהרבה מקומות. שאם האדם נמצא בסביבה לא כ"כ מתאימה, שבכל זאת ילך עם בגדים בני תורה, חליפה ומגבעת, בגדים מיוחדים של בני הישיבות ואברכי הכוללים. כי הלבוש, מרחיק מן הסביבה. לא מבעיא כאשר לועגים לבן תורה, שצריך לחזק עצמו יותר. כלומר, אם הוא נמצא בסביבה כזאת, אשר צוחקים עליו. וכמו שמסופר על הגאון רבי משה לייב שניידר זצ"ל ראש ישיבת תורת אמת בלונדון, שעד בואו לאנגליה, כרך את פאותיו מאחורי אזניו, כמנהג רבים.

שוב הפעם, צריך לדעת, כי המנהג הזה, לשים את הפאות מאחורי האוזן, התחיל כיון שברוסיה היה אסור לגדל פאות. מי שגידל פאות, לקחו אותו למשטרה, רחמנא ליצלן, כבר הבאתי בעבר ושיעור מוצש"ק תרומה ה'תשע"ב, ומוצש"ק חיי שרה ה'תשע"ד, ומוצש"ק וירא ה'תשע"ה, ובדרשת הילולת מהרי"ץ ה'תשע"ז את המקורות לכך, גזרו לו את הפאות לא עם מספריים או סכין, אלא עם גרזן, רח"ל. [מרן שליט"א אמר בשיעור מוצש"ק ויגש ה'תשע"ז, שלפעמים "בטעות" היו מורידים לו גם חלק מן האוזן]. ומי שרצה להיסתר מעיניהם, היה נאלץ שלא לעבור ברחובות הראשיים, אלא ללכת בארחות עקלקלות. ובסופו של דבר, הדבר נשכח.

אפילו חכמים עיראקים לא שמעו, אפילו תלמידי הבן איש חי, לא גידלו פאות, ומתפלאים על כך. הם לא יודעים, כי בעצם זהו קילקול. הם פשוט לא בדקו את המקורות.

מחבר הספר 'מנהגי יהודי בבל בדורות האחרונים', היה אדם ידוע, שמו אברהם בן יעקב, והוא כותב על יהודי העיר בצרה שב'עיראק. הוא מביא [בדף 23] מי שמספר עליהם כך, העשירים שהם רבים, כולם לבושים יפה. העניים הם ממצב פחות מבינוני, ועד עניות מרודה. כל הכתות האלה מגדלים זקן ופאות, שמבדילים את הכת הדתית שלהם מכל שאר הכתות. מספר זאת נוסע גוי. כל היהודים מגדלים פאות, לא משנה האם הם עשירים או שהם עניים.

לאחר מכן [בעמ' 82 אות 15] הוא כותב כך, ככל יתר הקהילות, גם קהילת יהודי בבל נהגו ללבוש טלית קטן תחת בגדיהם, בהתאם לתורת האר"י, אך לא נהגו להוציא את ציציות הטלית קטן מחוץ לבגדים. הרי ישנו ויכוח, לגבי הציציות, אם בחוץ או בפנים, לא ניכנס כעת לנושא זה. בכל אופן, הם לא נהגו להוציא את ציציות הטלית קטן. במאה העשרים, עם חדירת ההשכלה החילונית לעיראק, מספר לובשי הטלית קטן הלך ונתמעט. הורידו לא רק את הפאות, אלא גם את הטלית קטן.

בהמשך [דף 127] הוא כותב כך, לְפָנֵינוּ, כמעט כל הגברים בבבל, גידלו זקן, ונזהרו לבלי התגלח בתער, שנאמר בתורה ולא תשחית את פאת זקנך וכו'. אחדים מהצעירים התחילו לקצוץ... אי אפשר להבחין בינם ובין הערלים ... החכמים אספו את בעלי המספרות, וציווים שלא יגלחו כל גבר בתער. הם בחזיקו "קניין" שלא יגעו בזקן ובפאות, לא בתער ולא במספריים. וכן אסור היה לגדל בלורית. ואם יעברו על "קניין" זה, יחרימום וכו'. הם עשו תקנות. הם קראו לבאכח בית המדרש, וביקשו להודיע לתלמידים שיגדלו פיאותיהם

אמנם יש מהם שגידלו פאות, אבל שמו אותם מאחורי האוזן. כך שנים על גבי שנים. א"כ, הוא שם את הפאות מאחורי האוזן.

בכל אופן, כשבא לאנגליה, נזדמן לו יום אחד לנסוע באוטובוס ציבורי, וכמה אנשים מקרב הנכרים לעגו למראהו, מגדל זקן. גם כאשר הפאות מאחורי האוזן, זה עדיין נראה לגויים, לאנגלים, דבר מוזר. זה הדבר שבלט יותר להם, הזקן. עד שהבחין בצחוקם והגיב: לועגים פה? אם כן, צריכים להתחזק. ומיד שלף את פאותיו לחוץ, ובידר את השערות. והיה מקפיד עד סוף ימיו לילך מעוטר בפאות ארוכות בריש גלי.

הוא נכנס שם לשאלה, אשר דיברנו עליה בעבר ושיעור מוצש"ק נשא ה'תשע"ז, ישנו ויכוח לגבי אדם, אשר נאלץ לגור בסביבה של חילונים, או שיש לו אפשרות אחרת, לגור בסביבה של "פשרנים", מה יותר טוב? הוא בעצמו, אדם חרדי. ברוך ה', הוא מגדל את בנו לתורה וליראת שמים, אבל היכן עדיף לו לגור? בסביבה שבה לכל הפחות שומרי שבת, ומתפללים, אבל יש להם הרבה יחורים בכיפה, פה ושם, הם "מותרים" על הרבה מצוות, זה לא מחייב אותם, או מפני שהם מזלזלים בהם, או מכל מיני תירוצים אחרים. או לגור, במקום של חילונים, רח"ל. לכאורה, בודאי שעדיף לגור במקום של שומרי תורה ומצוות, אפילו שהם פשרנים. אבל הדבר איננו מוסכם. הסטייפלר זצ"ל אחז, כי עדיף לגור בין חילונים. והסיבה היא, כי שם בודאי שישנו ניכור, יש התרחקות. הילדים יודעים, אלה חילונים, אנחנו שומרי תורה ומצוות, אין קשר בינינו לבינם, וממילא אין השפעה. אבל אם יגורו בסביבה של שומרי תורה ומצוות, שהם מוותרים על חלק מן המצוות, עלול שהילדים יקבלו את ההשפעה הזאת, וגם הם לבסוף יתדרדרו. כך הוא אומר. מאידך ישנם כאלה, שאינם מסכימים לכך. כמובן, הדבר מצריך שיקול דעת.

אני שמעתי לאחרונה את השאלה הזאת, לגבי תימנים. קיבלתי שאלה בסגנון הזה. אינני מתכוון להרחיב כעת בנושא הזה, אולי נרחיב על כך בפעם אחרת. ישנם מקומות, שפתאום פותחים מניין תימני, בלי התרגום. שואלים אותי, מה כדאי? להיכן נשלח את הילד? עד עכשיו הוא קם בבוקר בשעה 8, והלך לאיזה בית כנסת ספרדי או אשכנזי. כי התימנים מתפללים מוקדם, ועם התרגום וכו'. א"כ היכן עדיף? האם לשלוח אותו לבית כנסת תימני החדש, אבל בלי התרגום. אולי הדבר אינו כדאי, כיון שכעת הוא יתרגל שאפשר להיות תימני, בלי התרגום. שמא עדיף לשלוח אותו לספרדים, כי אז, בסדר, זהו המנהג שלהם. זהו אותו השיקול. בסגנון הזה. לכאורה, זאת שאלה קשה. כי מצד שני, הוא עלול לבסוף להפסיד את הכל.

בשורת משנה הלכות [חלק ו' סימן קמ"ט] מובא כך, מה שהעיר בספרו ח"ד בסי קט"ז, במ"ש דאין שיעור לפאות הראש לארכן, כלומר דאפילו מי שהניח למטה מהלחי אין צריך לחתכן, וכבוד גאווה ציין לעיין בדרכי תשובה סי' קפ"א, ופשוט דכוונתו למ"ש הגה"ק משינעווע זצלה"ה דפאות הראש הם ממדת הדין ויש לחתכן יותר מכשיעור, היינו מתחת הלחי, וכמו שעשה האר"י הקדוש, וכבר ציין לי אחד מהתלמידים מדברי הדרכ"ת הנ"ל. הוא מביא, שיש מי שאומר, שעדיף שהפאות לא יהיו ארוכות. כך הוא מביא בשם האדמו"ר משינעווע, שפאות הראש זה מדת הדין, לכן אם זה יותר מן השיעור מתחת ללחי, צריך לחתוך אותם וכו'.

הוא דן בנושא הזה, וכותב שהדבר אינו נכון. וז"ל, ואני הארכת קצת בהא ענינא, והבאתי דלא מצינו בשום אחד מהפוסקים ליתן שיעור לארכן, אלא לקטנן נתנו שיעור, אבל לארכן לא מצינו בזה שום שיעור. במקום אחר הוא מביא, כי גם אצלם נהגו כך, והוא מביא כי גם

ומתעפרים בעפר, וסכין בשמן, לפיכך השמן ביוקר. ופירש המתנות כהונה, ומעפרין בעפר, לפיכך שערן יוצא. ובעל מומם זה, הוא יהודי. ולפיכך, יצא שער וראשו קרח. וסכין שמן, זה ליצנות אחר. והיפה נוף פירש, לפיכך השמן ביוקר, דהוא מאותו הליצנות. והכי פירוש, שע"י שאין לו שמן לסוך את ראשו, הוצרך להתגלח, שלא יעשה חטטין בראשו ע"י שאינו סך בשמן ע"ש. הוא מביא פירוש, כיון שצריך לסוך בשמן את הראש, אז עדיף לא להתגלח, בכדי לחסוך את השמן. או שבלי זה, כדי שלא יהיו חטטים בראשו, אז הוא צריך להתגלח.

מבואר מיהו לתרווייהו, דכל ישראל מגולחי ראש היו. ולכן עשו ליצנות, למה הם מגולחי ראש? וכ"כ עוד שם במדרש [פ"ג אות ה ד"ה הביא בכליות, באמצע דבר ומכניסין את המומם]. ומבואר מיהו מדברי המדרש, דבני אדם, ראשם מגולח הוא. וכמו שקיבלנו אנו מאבותינו ואבות אבותינו, במגולחי ראש, והניחו פאות. וגם לא קצצו הפאות, אפילו לאחר הלחי. וכמדומה לי דראיתי אפילו נכדי הגאון משיניאווע, שלא חתכו פאותיהם מתחת ללחי, אלא הניחם לגדל כל ארכם. ומיהו נפק"מ, דמי שחותך, ודאי אין עליו ח"ו לומר שהוא עברין, כל שעושה כדין.

מובן, שאין ראיה במדרש לגבי הפאות, כי במדרש המדובר לגבי הגילוח, לא כתוב כמה גילחו. אבל הוא בא להוציא מדברי מהרש"ל בים של שלמה, שמשמע מדבריו שחכמי אשכנז היו נוהגים שלא לגלח את הראש ולא את הזקן רק ממש ממול העורף. הוא אומר, לא, אתה רואה כאן מהמדרש, שהם אכן היו מגולחים, כפי שמקובל אצלנו, שמגלחים את כל הראש, ומשאירים רק את שיער הצדעיים. אינני יודע, מתי נשתנה מנהגם של חכמי אשכנז, אבל עכ"פ מהמדרש רואים, כפי שהיה מקובל ביתר תפוצות ישראל מדור לדור. וגם אצלנו התימנים, הדבר היה כך.

אצל התימנים הדבר כן. דהיינו, שגידלו פאות ארוכות.

ומעניין מה שהוא מביא כעת, ובים שלמה מס' יבמות פ"ב סי' י"ח העיד בשם חכמי אשכנז, שנמנעו שלא לגלח כל עיקר, לא ראש ולא זקן. רק מול עורף, שהוא לשם רפואה, מותר. דהיינו, מה שמול העורף, הם גילחו, ואת הפאות הם כמובן השאירו. כך אומר המהרש"ל, כבר בזמנו.

הוא מביא מדרש איכה, לגבי הפסוק וְשִׁיחוּ בִּי יִשְׁבִּי שָׁעַר וּנְגִינֹת שׁוֹתֵי שֶׁכָּר וְתַהֲלִים ס"ט, י"ג, שהיו צוחקים על היהודים, שהיו מגלחים את ראשם. מכאן רואים, כי עם ישראל היו מגלחים. יש שם סיפור ארוך, מי שרוצה יכול לעיין ולראות את כל העניין הזה. אם נדבר על כך כעת, זה יקח לנו זמן, ונפסיד את העיקר.

שאלה מהקהל: הפסוק הוא בספר ישעיה, לא באיכה.

תשובת מרן שליט"א: נכון. אתה צודק. הדבר רק מובא במדרש איכה. אבל הפסוק הוא בספר תהלים. במגילת איכה ישנו פסוק אחר, דומה קצת, שְׁבֹתָם וְקִמָּתָם הִבִּיטָה אֲנִי מִנְּגִינָתָם [איכה ג', ס"ג].

הוא כותב כך, זה רבות בשנים אשר ציינתי לעצמי בגליון המדרש איכה רבתי [בפתיחה פ"ז], רבי אבהו פתח, וְשִׁיחוּ בִּי יִשְׁבִּי שָׁעַר, אלו אומות העולם, שהן יושבין בבתי תרטיאות ובבתי קרקסיאות. ונגינות שותי שכר, מאחר שהן יושבין ואוכלי ושותין ומשתכרין, הן יושבין ומשיחין בי, ומלעיגים בי ואומרים, בגין דלא נצרוך לחיובי כיהודאי וכו', ומכניסין את המתים לתיטרון שלהם וראשו מגולח, והן אומרים אלו לאלו, על מה ראשו של זה מגולח? והוא אומר, היהודים הללו, שומרי שבתות הן. וכל מה שהן יגעין כל ימות השבת, אוכלין בשבת. ואין להם עצים לבשל בהן, והן שוברין מטותיהן ומבשלין בהם. והם ישנים בארץ,

ישנו סיפור, המובא בספר ועידת אשרנו, בהוצאת קהל יראים חוג חתם סופר ב"ב ודף מ"ב. הבאתי כבר את הסיפור הזה, בדרשת חול המועד פסח, אבל כדאי להזכיר זאת.

כתוב שם כך, בערך לפני תשעים שנה, הלך ילד בגיל ארבע בחוצות תל אביב, כששתי פאותיו מסתלסלות על פניו. כנגדו, צעד אחד מאבות הציונים, לא הייתי רוצה להזכיר את שמו, אבל בכל זאת אזכיר אותו, בהמשך תבינו למה. זהו מישוהו מפורסם, שבכל המקומות הגדולים בערים בארץ ישראל, לרחובות הראשיים נותנים את שמו, ז'בוטינסקי, כיון שהוא אחד מן הגדולים של מפלגה מסויימת. אבי אבות הטומאה. כמובן, גם המפלגה השנייה, פחות או יותר, שניהם רשעים. רק שיש להם ויכוחים, לגבי דברים אחרים.

בקיצור, האיש הזה, ז'בוטינסקי, ניגש אל הילד, ותפס את הפאות בידו, הפריע לו, הוא לא היה יכול לראות ילד עם פאות, מרוב טומאתו לא יכל לסבול זאת, והפטיר: מילא, בדור הבא, כבר לא יראו דברים כאלה. בכך הוא ניחם את עצמו. מסכן. ראה ילד עם פאות, מפריע לו, אמר, טוב, בסדר, עוד דור אחד יהיו כאלה ילדים עם הפאות. אנחנו מדברים, על לפני תשעים שנה.

איך קראו לילד? שמואל הומינר. כולם מכירים אותו, כאחד מעובדי השי"ת שבדור, הלא הוא הצדיק רבי שמואל הומינר זצ"ל, כולם מכירים את ספריו בענייני עבודת ה'.

בסוף הספר חפץ חיים, ישנו קיצור הלכות לשון הרע, שהוא כתב. יש לו גם ספר בשם עבד המלך, וכן עולת תמיד, ועוד הרבה ספרים המלאים תורה ויראת שמים. הוא מפורסם, לגבי השאלה, כמה ברכות יברכו כאשר יבוא המשיח? שנתן מכבודו ליראיו, 'שהחיינו', ואולי ישנם עוד ברכות. הוא עשה חשבון, כי

אולי צריך כמה ברכות. בכדי להתכונן, לדעת מה לברך. השאלה הזאת, באה ממנו. אהה, הדבר מראה איזו צידקות, כמה שאצלו הדבר היה מוחשי.

כל פעם שהיה הרב שמואל הומינר עורך חאלקה לבניו ונכדיו [אמרתי 'חאלקה' כפי שהאשכנזים אומרים, או 'כאלקה'. אבל אצלינו אומרים, 'חלאקה', זה המקור בערבית], לדורות הבאים, היה מספר סיפור זה אשר אירע לו בילדותו. הוא היה מספר לבניו ולנכדיו את הסיפור הזה, אתם יודעים מה שהיה? לאחרונה שמעתי שמספרים עליו, שבכל פעם שהיה רואה שעושים חלאקה, היה שש ושמש עד למאד. מסתמא זה קשור עם הסיפור האישי שלו. היה מספר, אהה, ברוך ה', זכיתי לבנים ולנכדים. ומה שזבוטינסקי הזה אמר, לא נתקיים. הנה במציאות עוד כמה דורות ממשיכים לגדל את הילדים עם הפאות.

כעת מספר אותו רב, אשר כותב את הסיפור הזה, כך, כשנתחייבתי גלות לטורונטו, היה זה בליל ל"ג בעומר, וסיפרתי את הסיפור הנזכר לעיל. הוא היה בטורונטו, זה בארץ קנדה, וסיפר את הסיפור הזה. ניגש אלי אחד מתושבי המקום, ומספר, שיש בטורונטו ישיבה מיוחדת לכבדי שמיעה, שמענו שקוראים לה ישיבת "נפש רוח", מגיעים שם ללמוד תורה מכל העולם, והנה מארץ ישראל יש לנו תלמיד, שקוראים לו ז'בוטינסקי, שהוא נין ונכד של אותו ז'בוטינסקי. לא רק שלא נתקיים חזונו באותו ילד רך בשנים 'שמואל הומינר', אשר ב"ה יש לו דורות לתפארת כרם בית ישראל, מעוטרים בזקן ופאות, אלא גם לנכדים של ז'בוטינסקי יש פאות, ולומדים תורה בקדושה ובטהרה.

לכן אמרתי מקודם, כי מותר ואפשר להזכיר את שמו, כיון שברוך ה', סוף סוף לא ידח ממנו נדח.

כפי שאנו אומרים, בכל תפוצות ישראל בעבר, כולל הספרדים והאשכנזים, בכל הארצות גידלו פאות. אז אם ישנה היום בעיא במסגרת הישיבות בנושא הפאות, א"כ אדרבה, שכולם יתקנו זאת, שיחזירו עטרה לישנה, ושיגדלו את הפאות. ובכל אופן, חושבני שצריך לעודד את הנושא הזה. אם רואים ילד או בחור עם פאות, צריך לעודד אותו ולשמחו. כיון שבטח מן הצד השני, הוא שומע דברי לעג וקלס. לכן, שמצד שני יראה את העידוד. ואדרבה, לעודד גם את אלה שלא מגדלים, לחזק אותם כמה שאפשר, שנזכה שעם ישראל ישוב לשרשים, כפי שהיה בעבר, שכולם גידלו פאות. שלא יהיה, לא נעים וכו'.

שאלה מהקהל: ישנה תשובה של מארי עמרם קורח זצ"ל, בספר סערת תימן, הוא כותב כי בעבר לא נהגו כך. **תשובת מרן שליט"א:** זאת טעות גמורה וחמורה. כפי שהשבתי עליו כבר בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר בסוף חלק רביעי סימן קמ"ט אות כ' דף תנ"ג תנ"ד. תראה שם, שאין בדברים ממש.

שאלה נוספת מהקהל: הוא בדה זאת מליבו? **תשובת מרן שליט"א:** לא ממש בדה, אבל שיער זאת. המצאה שכלית שלו. אין לו לכך שום הוכחה של ממש. תעיין בדברינו שם, ואח"כ כבר לא יהיו לך שאלות.

התחלת בירורי מרן שליט"א לגבי דברי הרב מאיר מאוזו כפי שפורסמו בעלוני "בית נאמן" שיצאו בימי בין המצרים ובהם השגות ותמיהות משונות על מסורת ומנהגי יהדות ק"ק תימן יע"א. **בשבועות האחרונים,** בימי בין המצרים, החל מפרשת פינחס ה'תשע"ז, התחילו להתפרסם בעלוני 'בית נאמן', כל מיני השגות ותמיהות משונות על מסורת יהדות תימן. רבים ביקשו ממני, להתייחס לכך. וטרחו להביא לי את העלונים הללו.

הגמרא אומרת במס' בבא בתרא [דף קל"ג ע"ב], שאם יש לאדם כמה בנים, ואחד מהם הוא בן לא טוב, לא להעביר ממנו את הירושה. לא תיהוי בי עבורי אחסנתא, ואפילו מברא בישא לברא טבא. למה? דלמא נפקא מיניה זרעא מעליא. דהיינו, אי אפשר לדעת מה יהיה. נכון שהוא בעצמו לא בסדר, אבל הצאצאים שלו יהיו בסדר, לכן תשאיר לו את חלקו בירושה.

כפי שאמרתי, חשוב מאד לחזק את עניין גידול הפאות. לצערנו, אינני יודע, ישנם כאלה אשר נשתבשו בדעותיהם. ואם המדובר לגבי תלמודי תורה, או בישיבות הקד', אפשר אולי קצת להבין, שיש להם איזה שיקול מסויים, לא לקבל תלמידים כאלה. אבל לפי מה שאני שומע, ישנו למשל גם אברך אשר בא ללמוד באיזה כולל, סיפר לי הוא בעצמו, כשהגיע לביתר עילית, ואומרים לו, לא, יש לך פאות. לכן אתה לא מתקבל. מה זה קשור? זה כבר לא בחורים, אלא אברכים. א"כ זה לא בגלל הבעיא החברתית.

סיפר לי עוד אברך אחד, כאן בבני ברק, שהתחיל לגדל פאות לאחר חתונתו, ופגש אותו אחד מהרבנים שלו בישיבה לשעבר, ובפרהסיא הלבין את פניו ברבים ואמר לו, מה זה?

כביכול זאת עבירה. מה זה שאתה מגדל פאות? רחמנא ליצלן.

הדבר מראה, שזה מפריע להם בנשמה. לפענ"ד, נכנסה בהם טומאה. חושבני, כי הפאות הנכריות, נלחמות כנגד הפאות היהודיות. מי שאצלו במשפחה או בבית שלו יש לאשתו את הפיאה הנכרית, הוא לא יכול לסבול את הפיאה היהודית. זה מערער ומשבש אצלו, את כל המושגים. אפילו שהתירוץ כי זה לא "ליטאי", אלא "חסיד". זאת שנאה עמוקה ונסתרת. ואת הפיאות הנכריות, להיפך, אוהבים. אוי ואבוי.

אקדים ואומר, לְאָדָם מַעֲרֵכִי לֵב וּמִיָּי מַעֲנֶה לְשׁוֹן ומשלי ט"ו, א"ו. ישנם כעשרה עניינים, שברצוני לדבר עליהם, על כל ההערות של הרב מאזוז, שיש לו כל מיני טענות ומענות. ולפי עניות דעתי, לאחר שעיינתי בכל דבריו, בצירוף מה שאני יודע גם מן העבר, כל הדברים נובעים מאי הבנות או מחוסר ידיעה, או מחוסר דיוק. כל הטענות, תמוהות ומופרכות מעיקרם. כך כאשר לא יודעים את המקורות. רצוני בעז"ה להסביר את הדברים כהוייתם. ישנם דברים שארחיב בהם, וישנם דברים שאקצר בהם, לפי העניין, ועל הדרך, אין בית המדרש ללא חידוש.

חושבני, שבסופו של דבר, גם התוניסאים יבינו, כי בעצם המסורת שלתמינים, היא גם המסורת שלהם. אם כעת הם בלי פאות, גם המרוקאים כעת בלי פאות, למרות שבעבר היו להם פאות, כמו שדיברנו, יתכן כי כאשר הם יראו את המקורות, לבסוף גם להם יהיו פאות. הלאי. לצערי, הם שכחו הרבה דברים. ישנם הרבה דברים, אשר היו גם אצלם.

כגון, צורת העטיפה בטלית. למרות שרואים כי גם הם היו מתעטפים כפי שאנחנו, רואים זאת גם בתמונות, וכך ראיתי בספר עלי הדס, אבל היה להם קושיות על עצמם, והם שינו הרבה דברים. אבל בסופו של דבר, נתבררה האמת.

למשל, בספר לחם הביכורים, היו לו טענות ומענות כנגד ביטוי שו"ק באות וא"ו שבראש מלה. כגון בפסוק, וְלֹאֲשֶׁר אָמַר [דברים ל"ג, כ"ד], אומרים וי, והוא טען כביכול שצריך לומר אן, כפי שכתוב בספרים. אבל בסופו של דבר נתבררה האמת. הם בעצמם נהגו כך לנכון מעיקרא, רק שהם שינו זאת, כיון שהיה להם מישור שבה וטען עליהם טענות, והפריך את מנהגם [ועיין לחם הביכורים שער שני לתנועות דף מ"ט]. אילו הם היו יודעים את המקורות האמתיים, שישנם שרשים לדבר. אדרבה, הקריאה המקורית של בני בבל, זה ז'א"ו

כמשמעה, כפי שהבאתי בספר נפלאות מתורתך פרשת בלק, על הפסוק קום פִּלְק וּשְׁמַע [במדבר כ"ג, י"ח], שהביטוי העיקרי הוא וו-שמע, רק שבני ספרד, מחמת קושי ביטוי, אומרים או-שמע. אבל בעצם, צ"ל וו-שמע. לא וו ממש, אלא משהו ממוצע כזה. הם בעצמם קראו כך, ובסופו של דבר הם שכחו זאת.

ישנם עוד דברים, הכתובים בספרים שלהם, בספרי הדקדוק הישנים, כגון שהחולם צריך להתבטא, כגון במלה לְהוֹדוֹת, שצ"ל כעין לְהוֹדוֹת, ולא כעין לְהוֹדוֹת, והם שכחו זאת. אפילו המדקדקים שלהם. הרי כבר הרד"ק כתב בספר מְלָל, את כל ביטויי השוא, כפי שאנחנו אומרים. אבל הם שכחו את המסורת.

כמרכז לגבי אכילת חגבים, דהיינו ארבה, הם אכלו זאת בעבר, אבל כיון שהיו להם כל מיני טענות ומענות על המסורת שלהם, לא ידעו מה המקורות לכך, והגיעו למסקנא שזה אסור. המסקנא הזאת מוטעית. כיו"ב, נדנוד הבצק למצות, שמועיל שלא יחמיץ, לא ידעו מאין יצא, ועמש"כ בזה בשע"ה סימן פ"ז הערה כ"ב, ואכמ"ל.

אבל נלך לאט לאט, וכפי שאמרתי, חושבני כי בסופו של דבר, לאחר שיתיישרו כל ההדורים, הם בעצם יבינו כי האמת היא איתנו, ואולי יהי רצון שגם הם יקבלו לפחות חלק מן הדברים, ובכל אופן שידעו כי אין עלינו שום פירכא ושום טענה, כאשר עולה בדמיונם, ושהמסורת שלנו מיוסדת על אדני פז.

נלך פחות או יותר, לפי הסדר.

העניין מתחיל בעלון פרשת פינחס [גליון מס' 71, כ"א תמוז התשע"ז], אקרא בהתחלה את מה שטען הרב מאזוז, אין כעת זמן להתייחס לכל הטענות שם, בל"נ בהמשך, רק שאלך לפי הסדר שלו, על העניינים העיקריים נדבר עכשיו, מה שנספיק.

דברים אנחנו חושבים שאצלם הם לא בסדר, ולו בגלל שאולי איננו יודעים. גם אם אנחנו יודעים, או שאיננו יודעים, אנו לא מטיפים להם מוסר, ולא אומרים להם כיצד לנהוג. האם לאכול בשר בתשעת הימים, או שלא לאכול. לברך בליל הסדר על כל א' מד' הכוסות, או רק על הא' והג'. וכן לגבי דברים רבים. מדוע הם חושבים, שהם צריכים להגיד לנו זאת?

בכל אופן, אנחנו בס"ד נענה, לגופו של עניין.

דחיית דבריו בעניין מבטא האות גימ"ל הדגושה של בני ק"ק תימן.

בעת, אקרא את לשוננו, לגבי האות גימ"ל הדגושה שלתתימנים.

הוא כותב כך, הוא אמר לי [מרן שליט"א. העורך] גם על הגימ"ל שלתתימנים, שאומרים ג"א. ואמר, שפעם אני הסכמתי לו, שהביטוי הזה נכון. זה יכול להיות. כי הוא הראה לי, שהג"א לא נובע מהשינים, אלא מהח"ך. (דיברנו על זה באיזו פניה ברחוב חזון איש על יד הבנק). אבל לא זה העיקר. אני אמרתי לו, שרוב סעדיה גאון מביא, אותיות שחסרות לנו וישנם בערבית, וביניהם הביא את האות ג"ם, שזה כביטוי ג"א שלתתימנים. ואם תאמר לי, שהוא היה קורא גימ"ל ג"א, אז א"כ לא חסר לנו את זה בעברית. מה הוא ענה לי? "המסורת שלנו קדמה לרב סעדיה גאון". אם ככה, מחר תגיד לי, שהמסורת שלנו קדמה לאדם הראשון... הוא עשה מכך ליצנות.

איך זה יתכן? וכי בימי רב סעדיה, היו מחלוקות במבטאים? כולם ביטאו אותו דבר בדיוק. ודברי רב סעדיה גאון האלה מובאים בפירושו לספר יצירה (פ"ב מ"ב), והובאו גם בספר שפת אמת של רבי בנציון כהן ז"ל (עמ' א' והלאה). זה מה שאמרתי. והוא לא עונה, כי אין מה לענות על זה. ורב סעדיה גאון, ביטא את הגימ"ל, כמו כל העולם. הרב מונק בשו"ת

דבר ראשון, הוא מדבר על הפיוט 'לך אלי תשוקתי', לגבי המלה 'ופגמתי', כפי שאמרנו [בשיעור מוצש"ק לך לך ומוצש"ק וישלח ה'תשע"ז] שבנוסח שלנו אין את המלה הזאת. לאחר מכן, הוא מדבר על עניין ספר תורה, פרשיות פתוחות וסתומות כדעת הרא"ש והרמב"ם, הוא מביא שם משהו אשר שאל אותו האם נעלמה ממנו תשובת עולת יצחק וכו'. גם לכך לא ניכנס כעת, זהו נושא בפני עצמו, ובעז"ה בל"נ נדבר על כך בשיעור הבא.

בהמשך הוא מדבר, על שני דברים. בעלון זה, הוא מדבר על ביטוי האות גימ"ל הדגושה של תימנים. ובעלון שאחרי כן, הוא מדבר על עניין הטעמים, שכביכול התימנים קוראים את הכל אותו הדבר, ושיש להם רק מפסיקים ומעמידים. וישנו שם עוד נושא, לגבי כתיבת האות ב"ת. האם אות ב"ת בלי עקב, זה כשר, או שלא. זהו נושא נוסף. בעז"ה נדבר גם עליו.

תגובות מהקהל: מרן שליט"א דיבר על כך בשיעור.

תשובת מרן שליט"א: דיברתי על כך, אבל גם על זאת יש לו איזו טענה. הראו לו את השיעור, והוא ענה על כך. [הערת העורך: אותו הדבר לגבי פיוט לך אלי וכו', וכל שאר העניינים. דואגים להעביר לו את חוברות "שערי יצחק" – השיעורים השבועיים של מרן שליט"א]. מה שהוא כתב, זה לא נכון. אבל כפי שאמרתי לכם, אי אפשר לדבר על אלף דברים בבת אחת, אלא צריך לדבר כל נושא בפני עצמו. אני מעדיף שלא לדבר על הדברים "האישיים", אלא על הדברים הכלליים. לא להקדים מה שנוגע אלי, אלא מה שנוגע לעדה. יותר חשוב, לדבר על כך. אני לא בא ליישב את עצמי, אלא ליישב את מסורת עדתינו הקדושה.

לצערנו, ישנם כאלה החושבים, שהם צריכים להטיף לנו מוסר, או ללמד אותנו. לא שאלנו אותם איך להגיד, וכיצד להגות. כמרכן אנחנו לא מעירים להם הערות, לא אומרים להם איזה

פאת שדך (ח"א סי' כ"ד) כתב: לדעתי, הביטוי שלתימנים שהגימ"ל זה ג'א, זה שיבוש גמור. הוא לא אמר מה הסיבה, אבל כל העולם לא אומר ככה, וזה מוזר.

אחרי שנים כתב לי מישהו, שהקראים בימי רב סעדיה, אמרו ג'א. וכי תאמין לקראים, ולא תאמין לרב סעדיה ולכל חכמי ישראל? וגם מי אמר שזו הוכחה מהקראים? הרי יש הרבה טעיות בעולם בזה. עד כאן.

נלך לפי הסדר. עוד לפניו, רבים טענו על מבטא התימנים, שאומרים כך גימ"ל דגושה, שהדבר אינו מסתדר, לפי מוצא האותיות מן הפה, שכתבו כבר הקדמונים. אופן מוצא האותיות, מובא כבר בספר יצירה, זהו דבר מוסכם, אין חולק בזה. ישנו סדר של הוצאות האותיות, אותיות זסשר"ץ יוצאות מן השיניים, ואותיות דטלנ"ת יוצאות מן הלשון, ואותיות בומ"ף יוצאות מן השפתיים, ואותיות גיכ"ק יוצאות מן החיך. הם אומרים, גיכ"ק. אבל אנחנו אומרים, גיכ"ק. כי המבטא שלנו חזק, חד וברור. גימ"ל, יו"ד, פא"ף, קו"ף. אלו האותיות היוצאות מן החיך. א"כ הם טענו, כי אם מבטא האות גימ"ל הוא כמותם, מובן שזה יוצא מן החיך. אבל אם זה כמו הגימ"ל שאומרים התימנים, זה לא יוצא מן החיך, אלא מן השיניים. וממילא, לא צריך למנות את האות גימ"ל עם אותיות גיכ"ק, אלא עם אותיות דטלנ"ת.

בעבר, כאשר דיברתי על כך בזמנו עם הרב מאזוז, אינני יודע מדוע הוא כותב שדיברנו על יד הבנק, אני לא יודע איזה בנק, אינני יודע מדוע הוא היה צריך לכתוב זאת, מה זה משנה איפה דיברנו על כך? על יד הבנק, או לא על יד הבנק? לא ירדתי לסוף דעתו. אבל, אם הוא כבר כתב זאת, אז ברצוני לומר שהדבר אינו נכון. זה לא היה על יד בנק, אלא בתוך הבית שלו. ישבתי איתו בביתו. אולי הוא רוצה להראות בזה שהוא זוכר את הנושא טוב, שהוא

זוכר בטוח, אבל זה לא נכון. בלי נדר אני אראה בהמשך, כי הרבה דברים נתחלפו לו בזיכרון. למשל הוא מדבר על רבי יהודה החסיד, על דוד המלך, שהמזמור הודו לי"י כי טוב וגו', מובא בעלון בית נאמן פרשת חוקת, ישנו שם בלבול בכלל, ממש הפכו את הדברים. הדברים נאמרו מתוך הזיכרון, בלי לבדוק שוב, וזו שגיאה חמורה. [עיין בהרחבה, בשיעור הבא]. אבל, מה זה משנה? רק כיון שאנחנו עונים, אז אני גם עונה שגם זה לא נכון.

בכל אופן, ענינו לו על כך, ובעצם לכל מי שטען זאת, כגון בעל יביע אומר שטען זאת בעבר, וכן בנו בילקוט יוסף, כולם התנפלו על העניין הזה של האות גימ"ל, שכביכול מצאו שגיאה אצל התימנים. את הדברים הטובים שלנו, הם לא אמרו. לא שיבחו. אבל לגבי דבר זה, שהיתה להם איזו טענה, כתבו על כך. וכבר הסברתי זאת בשע"ה הל' קריאת ספר תורה [סימן כ"ב אות ס"ז], שהם פשוט אינם יודעים כיצד אנו מבטאים את האות גימ"ל. הם מכירים רק את המבטא זימל, כמו האות ז'ה אצל הצרפתים. בפרט בארץ תונים, שהיא קשורה עם ארץ צרפת, יש להם מלים שיש בהם את האות ז'ה. לכן הם חשבו, שהתימנים אומרים ז'ה. גם בעל אבן ספיר, לפי מה שהוא כותב, הוא עושה זאת ז'. ואם אכן זה ז'ה, אכן הדבר נכון. אבל הסברתי להם, שזה לא נכון, אנחנו לא מבטאים ז'ה, מן השיניים, אלא ג'ה, זה מעל השיניים, בסוף החיך. א"כ בדיוק ההיפך, הדבר הוא מדויק. כי לפי זה, סדר האותיות בסימן גיכ"ק, גימ"ל יו"ד כא"ף קו"ף, זה הולך כפי הסדר, מחוץ לבפנים. אין בכלל קשר אל השיניים.

כאשר ישבתי בזמנו והסברתי זאת להרב מאזוז, הוא התפלל ואמר לי, תגיד עוד פעם, והוא מסתכל על הפה שלי כיצד אני אומר, גה. ושוב, תגיד עוד פעם. ואז לבסוף הוא אמר, אה, כך אתם אומרים? אם זה כך, אזי אתם צודקים. דהיינו, אין טענה. בעבר הוא לא הודה לכך,

מבדילים. רס"ג לא מקבל את דעת ספר יצירה בעניין ביטוי, אפילו שספר יצירה הוא מן התנאים. הוא אומר, אצלינו זה לא נהוג.

א"כ ראשית, אתה רואה שזה לא נכון, מה שהוא חושב. כי אכן היו חילוקי מבטאים גם בזמנם, ורס"ג חולק על כך, הוא לא מקבל זאת. הוא אומר, שהדבר תלוי במנהגי המקומות. א"כ, מאחר שהדבר תלוי במנהגי המקומות, מדוע שאנחנו נקבל בנ"ד את דברי רס"ג? אדרבה לנו יש מסורת יותר חזקה. זהו מה שכתבתי שם, אבל בעז"ה נחזק כעת את הדברים עוד יותר.

בספר נפלאות מתורתך [פרשת קרח, דף ש"ע] כתבתי בס"ד כך, כמו כן הביאו ראיה לשיטתם מפירושי רס"ג ור' דונש בן תמים על ספר יצירה, שמוכח מהם שאין בלשון הקודש אות כמו גים הערבית, כנזכר בספר שפת אמת וזולתו. ואני תמיה, האם פירושיהם ניתנו למשה מסיני מפי הגבורה, שיחייבו אותנו? הלא הם פירשו מדעתם, ולפי מנהג מקומותיהם. ואילו ידעו מבטאינו הצח והמצוחצח, אולי היו חוזרים בהם.

והרי רס"ג, לא קיבל את האמור בספר יצירה עצמו, בעניין הדל"ת הדגושה והרפויה, אף שהוא מודה שהספר נתחבר ונכתב על ידי חכמי המשנה. וזאת מפני שהוא נכתב לפי מנהג מקומם, שהוא ארץ ישראל. מה שאין כן מנהג מקומו בבל, שלא היה להם (אז) דל"ת רפויה. בסופו של דבר, בדור שלנו, לעיראקים אכן ישנה אות דל"ת רפויה, אבל אצל רס"ג, משום מה זה לא היה. כאשר תראה ותבין, ממה שכתב בסוף הקדמתו לפירושו שם. ואם כן, מה לכם כי תלינו עלינו, שאין אנו מקבלים דבריו? וכל שכן הדבר, אחרי שהוא אינו מקבל את דברי ספר יצירה, אף שיצאו מפי רבותינו התנאים קדישי עליונים מעתיקי השמועה. ואין שייך לדון לדון בזה, מצד שדברי הגאונים קבלה ניהו, כי רס"ג פירש זאת לפי הבנת

אבל כעת ב"ה ומודה ועוזב ירוחם, הוא אומר כי אכן יכול להיות. בעבר הוא הכחיש זאת. הראו לי זאת בכתב ידו שלא היה ולא נברא.

אבל כעת הוא טוען, בסדר, נגיד שזה מיושב, אבל יש לי קושיא אחרת עצומה, אתה לא עונה לי על שאלה אחרת, מרבי סעדיה גאון. הרי האותיות הערביות, מקבילות קצת ללשון הקודש. כל השפות. גם הסדר שלהם. אנחנו אומרים, אל"ף ב"י גימ"ל ד"ל ד"ל וכו', ובערבית אומרים אַלִּיף בַּא תַּא תַּא, גִּיִּם וכו'. כפי שבשפה האנגלית, הם אומרים, אִי בִי סִי דִי וכו'. רואים שכולם התחילו כמו לשון הקודש, כי כל השפות מקורן מלשון הקודש. אבל אומר רבי סעדיה גאון, שיש את האות גים בערבית, אבל לא בלשון הקודש.

והוא אומר שעניתי לו על כך, שהמסורת שלנו היא לפני רבי סעדיה גאון. והוא טוען, אין דבר כזה. וכי בזמן רס"ג, היו מחלוקות? הוא בטוח שלא היו אז מחלוקות (לדעתו). אם כן, אם רס"ג אומר כך, יש לי מקור קדמון שכך היה בזמנו, וממילא התימנים צריכים לקבל זאת. והוא חושב שאין לנו על כך תשובה.

מה נעשה, שהוא לא ידע כי כבר בספר נפלאות מתורתך, שיצא לאור לפני תשע שנים, כבר שם השבנו על הדבר הזה. אבל כידוע, אין בית המדרש בלא חידוש, ולכן כעת אוסיף על הדברים נקודה נוספת. התשובות הן ניצחות ומוכחות. אין צורך לנטות ימין ושמאל.

ראשית, כפי שאמרנו, לגבי מה שהוא אומר שעניתי לו, שהמסורת שלנו קדמה לרס"ג, פירוש הדבר הוא, כי נכון שרס"ג לא ביטא גימ"ל, כפי שאנחנו מבטאים, אבל וכי אנחנו חייבים לקבל את רס"ג? הרי רס"ג בעצמו, חולק שם על ספר יצירה, האומר שישנה אות דל"ת דגושה וישנה דל"ת רפויה, ורס"ג אומר לא, זה רק בארץ ישראל, הם מבדילים בין דל"ת דגושה לדל"ת רפויה, אבל אצלינו לא

עצמו כדרכו, וכמפורש בדבריו. רס"ג מפרש כך, הוא אומר מעצמו דברים, כפי שהוא מבין, וזהו.

אבל לאמיתו של דבר, האמת היא עוד יותר חזקה. מצאנו ראייה לכך, כי התימנים, גם בזמן רס"ג, ביטאו כך את האות גימ"ל. הדבר נפלא ועצום. הכל הוא רק בסייעתא דשמיא, מה שזכינו להוכחה הזאת, להסיר תלונות מעלינו.

הבאנו מקודם, כי הרב מאזוז אמר בהמשך דבריו, שמישהו כתב לו, כי הקראים בזמן רס"ג אמרו גה. אינני יודע, מי זה המישהו שאמר לו זאת. עכ"פ כביכול, הנה התימנים אומרים גה, כמו הקראים. ועל כך הוא מתווכח, וכי הקראים זאת ראייה כנגד רס"ג? וחזק מזה, יכול להיות שהקראים טעו.

לגבי עניין זה, ישנה כאן טעות. זה לא שהקראים אמרו גה, אלא שישנו ספר של אחד מן הקראים, בזמן הגאונים, שבו כתוב שהתימנים אומרים גה... הדבר מובא בספר עיונים, אשר חיברו מישהו בשם בנימין קלאר [דף 327]. הדבר מועתק גם בספר 'העברית שבפי' [מאת ש' מורג, ירושלם ה'תשכ"ג, דף 26]. היה מישהו קראי, שקראו לו אָבּוּ יוסף קרקסאני. כך שמו. הוא היה מפורסם.

אני קצת צוחק עליו, שזה כמו 'בתי קרקסאות', אבל זה לא משנה, כי הוא מסיח לפי תומו, ובזכותו זכינו לדעת זאת. בלעדיו, לא היינו יודעים כיום את הדבר הזה.

הוא כותב כך, בן דורו של רס"ג, שמעתם? מישהו בעיראק מזמן רבינו סעדיה גאון, קראי, והוא מדבר על לשונות הדיבור ומוסיף. הוא אומר כך, אנשי חגאז ותימן לא הוגים ב"ת רפויה, ממירים אותה בפי"ת דגושה. המקום חגאז, נמצא בדרום ערב הסעודית. פעם היו שם יהודים. בדורות האחרונים, כבר אין שם יהודים, הם לא נתנו ליהודים לגור שם, כיון שהארץ

שלם היא כביכול 'קדושה'. אסור היה ליהודים לגור שם. בארץ סעודיה, אין יהודים. בכל אופן, המקום נמצא מעל צפון תימן. בדורות ההם, המקומות חגאז ותימן, נחשבו כמעט אותו הדבר. כנראה בסופו של דבר, היהודים שהיו בחגאז עברו לתימן, או שהלכו לארצות אחרות. או הומתו על קידוש ה'.

בכל אופן הוא אומר, כי כיון שבידוע בשפה הערבית אין את האו"ת ב"ת הרפויה, לכן לדבריו אנשי חגאז ותימן אומרים ב"ת דגושה. למשל, לגבי המלה אברהם, לא אומרים אברהם בבי"ת רפויה, אלא אברהם, באות ב"ת דגושה. ואמנם יש כאלה עד דורנו, הוא כנראה חשב שכך כולם. אנחנו קוראים ב"ת רפויה הדק היטב. מעניין שדוקא העיראקים הזקנים עד דורנו כך, אין להם ב"ת רפויה. העולם התהפך. ואכמ"ל.

והוא ממשיך ואומר, והוגים את הגימ"ל העברית, כמו גים הערבית. שמעתם? כך כותב בספרו אותו הקראי. כיון שאין בלשון הערבית גימ"ל.

לא כ"כ ברורות המלים האחרונות, מה הוא מתכווין, שבערבית אין גימ"ל? כתוב שם "גמאל". לכאורה זה נראה דבר והיפוכו. אם נסביר לפי המלים שהוא כותב, משמע כי בערבית אין ביטוי גה, כמו בגימ"ל העברית היום, מה שאצלינו זה אות קו"ף. אבל, כן יש אצלם את הביטוי הזה. אולי לא העתיקו ללשון"ק את המלים שלו במדויק וועיין לקמן ד"ה הרין. אבל הדבר לא משנה, מה שברור הוא, שהוא כותב זאת, כשמש בצהריים, שהתימנים הוגים גימ"ל.

אם כן, כל דברי הרב מאזוז בעניין זה, הם מופרכים. כי ישנה ראייה, שהדבר היה אצל אבות אבותינו, כבר בזמן רס"ג. רואים מכאן, כי אבותינו ואבות אבותינו, לכל הפחות במשך אלף ומאתים שנים, החזיקו את המסורת.

נתבלבלו אצלם, שכחו את המסורת, וקבעו לבסוף עובדות, והכל מחוסר ידיעה. אפילו שהם כותבים זאת כביכול מתוך ידיעה, אבל כפי שאמרנו, נתברר שהכל נכתב מתוך חוסר ידיעה שרשית ומקיפה, לעומק לאורך ולרוחב.

שאלה מהקהל: הרב מונק כתב כך? **תשובת מרן שליט"א:** כן, הוא כתב כך, אבל הכל בגדר 'דברים הפורחים באויר'. אולם הרב מאוזן, נסתמך עליו. [תגובה נוספת לכך, ע"י לקמן בשיעור מוצש"ק שופטים. העורך].

דרך אגב, בהמשך הדברים בספר נפלאות מתורתך, כתבתי עוד דבר. אבל אני רואה שהזמן קצר, לכן אולי רק אזכיר את הנושא, וארחיב עליו בעז"ה ובל"נ בשיעור הבא. בספר נפלאות מתורתך שם, עדיין לא כתבתי את הראיה, שבזמן רס"ג אבותינו ביטאו את האות גימ"ל הדגושה, וממילא שאנחנו צודקים כאשר אנו אומרים שזאת מסורת קדומה מלפניו. רס"ג, לא ידע זאת. רס"ג לא ידע, מה היה בארץ תימן, ולכן הוא לא התייחס לכך. אם הוא היה יודע, מסתמא שהיה מביא זאת. בכל אופן, הקושיא נפלה.

הבאתי שם בהמשך [עמ' שע"א], שכבר מלפני חמש מאות שנה, חכמי תימן נע"ג ידעו את העניין הזה. ומבטא הגימ"ל הדגושה שלנו, יש לנו להוכיח כי לא חדש הוא, כי הוא נזכר לכל הפחות לפני יותר מחמש מאות שנה, כאשר העיד עליו באגב דבריו מה"ר דוד בן ישע הלוי, שהיה אחד מקדמוניו נע"ג, בפירושו על התורה כת"י, יש לו פירוש על התורה בשם אלוגיז אלמגני, על פסוק, ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים (בראשית י"א, א'), שיתכן להיות שפה אחת, ואעפ"כ לא יהיו הדברים אחדים, כי תשתנה בלשונות המדברים בה בדגש ורפי וכו', ושינוי מקצת אותיות, כאשר תראה בזמנינו זה במצב הקו"ף והגימ"ל, בינינו ובין אנשי דרום תימן, ו"אלשאם" [דהיינו ארץ ישראל וסוריה כידוע. יב"ן] עכת"ד.

לגבי מה שהוא מביא בשם שו"ת פאת שדך של הרב מונק, שהיה רב הקהילה החרדית בעיר חיפה, אינני יודע מדוע הוא מדבר גבוהה גבוהה, שהביטוי הזה הוא 'שיבוש גמור'. ולצער, אותו הדבר הוא אמר לגבי החגבים, גם לגבי זה הוא כתב דברים קשים, הוא כתב שהתימנים 'בדו מליבם' שיש על בטן הארבה את האות חי"ת. ולצערנו, אין בדברים הללו ממש. [עיי' שיעור מוצש"ק בשלח ה'תש"ע, ומוצש"ק וארא ה'תשע"ו]. שיש את האות חי"ת על בטן הארבה, זהו דבר הכתוב במדרש חז"ל, המובא במדרש הגדול, ועוד מן הקדמונים הביאו זאת. הדבר כתוב במפורש. דאמר רבי נחמיה, ארבעה עשר דברים, נאמרו בארבה. ואחד מהם, כתוב חי"ת על ליבו, מפני שהוא חילו שלמקום, שנאמר חילי הגדול אשר שלחתי בכם [ויאל ב', כ"ה]. למה הוא כתב בהחלט כך? בגלל שהוא לא יודע את המקורות, הוא כותב דברים חמורים? תגיד אפשר, צריך עיון, וכדומה.

אבל בגלל שגם אצלם בארץ תונים ובאי גרבר לא ידעו זאת, הם ביטלו זאת. גם אצלם היתה המסורת הזאת, שכתובה האות חי"ת על בטן הארבה. אבל מובא בשו"ת איש מצליח, כי היו כאלה שאמרו, מי אמר שכתובה שם האות חי"ת? הרי האות חי"ת, נראית כמו האות כא"ף. אז אמרו, שזה כא"ף, זהו סימן שזה כשר. אבל הוא אומר, לא, אולי זה חראם. בערבית פי' מלת חראם, אסור. א"כ אדרבה, אסור לאכול זאת.

שוב הפעם, רואים שהם התבלבלו, שכחו, והכל מחוסר ידיעה. אילו הם היו יודעים, שיש לכך מקור בדברי חז"ל, לא היה להם ספרים קדמונים בכת"י כמו מדרש הגדול שלנו, וגם שמביאים זאת מפרשים קדמונים. וכבר הארכת על כך בס"ד בספר עיני יצחק על שע"ה חלק יו"ד הלכות חגבים [סי' קל"ד דף ר"י], וגם בשו"ת עולת יצחק חלק שלישי [סימן ר"ב דף תמ"ד ד"ה וראיתו]. שוב הפעם, רואים כי

הרי ידוע, מחזו שרעב וחוגרייה, המחזות הדרומיים שבתים, אצלם הם לא מבטאים גימ"ל, אלא גימ"ל, כמו בעברית היום. אבל, יש להם בעיני אחרת. הרי בשפה הערבית, יש את האות גי"ם, כפי שבארצות המזרח. אך להם, אין את האות גים הערבית. למשל, בערבית אומרים ספרגל. תשאל כל מי שמדבר ערבית בארצות המזרח, מה זה החבוש, הוא יאמר לך ספרגל. אבל אם תשאל שרעבי, הוא יאמר לך ספרגל. הם לא היו יכולים לבטא את הגימ"ל שלנו בכלל. חסר להם משהו במבטא, גם בשפה הערבית. זהו מה שכתב אותו קראי, לגבי האות גימ"ל בתימן. אולי אצלם זה היה ההיפך, שבערבית אין גימ"ל, כמו בעברית היום. יכול להיות שישנם, או היו, מקומות כאלה. אולי לפי זה מובן, מה שכתב אותו הקראי.

בכל אופן, כתבתי שם בהמשך כך, שמע מינה, כי כבר אז ידעו מהשינוי הזה, שבין יושבי מרכז תימן וצפונה, ובכללם עיר הבירה צנעא, לבין יושבי דרום תימן, שהם מחוזות שרעב חובייש וחוגרייה. ולא עוד, אלא שאנשי ה"שאם" וזולתם בשאר ארצות ערב, מבטאים הקו"ף באופן מיוחד עמוק, מה שאין כן בדרום תימן רובם אינם מבדילים בין קו"ף לגימ"ל רפויה. ואת הגימ"ל שלנו, דהיינו גים הערבית, אינם מבטאים כלל, גם לא בלשון ערב. ולא רק היהודים, אלא גם הגויים אשר שם. נראה שחסר להם איזה משהו, כפי שהסברתי שם בהמשך לגבי עניין זה.

ברצוני להעיר על כך כעת, כי נתברר לי לאחר מכן שהדבר איננו מדויק. אכן, תושבי דרום תימן, מבטאים גימ"ל (כמו בעברית) במקום גימ"ל (שלנו). אבל לפי מה שכתבתי שם, הם מבטאים את האות קו"ף, כמו גו"ף. יותר מדויק ג"ף, כפי לשונם. אבל נתברר, שכך הוא רק אצל העדנים. שאצלם האות קו"ף, והאות גימ"ל רפויה, הם אותו הדבר. אבל השרעבים, אומרים קו"ף באופן עמוק, ג"ף. יוצא עמוק מן הגרון.

רציתי להרחיב על כך, בכדי לתקן הדק היטב את הטעות הזאת, אבל מפני קוצר הזמן כעת, אקרא רק מתוך מכתב שכתב לי ידידנו הרב גיורא כהן הי"ו, הוא העיר על כך, ואכן הדבר נכון. שמעתי זאת כבר בעבר.

הוא כתב לי כך, יורשה לי להציג דעתי העניינה, אודות מה שכתב כת"ר בשע"ה הל' קריאת ס"ת [סימן כ"ב אות ס"ו], שאביו זצ"ל היה אומר בהלצה על מבטא קו"ף שלנו, דבר שטיבולו במשקה.

אבא מארי זצ"ל אמר על זאת מליצה. כאשר אמרתי לו פעם, ששמעתי שרעבי האומר, 'טיבולו במשגה', במקום 'טיבולו במשקה'. אז הוא אמר לי, תאמר לו כי 'דיבורו בַּמְשָׁה'. לשון נופל על לשון. ועיין שיעור מוצש"ק ויצא ה'תשע"ז.

הוא כותב לי כך, שמעתי מכמה ידידי יוצאי שאר מחוזות תימן לועגים עלינו, שמבטאים את הקו"ף כמו גימ"ל רפויה. אבל אחר המחילה רבה, אני מעיד נאמנה, שאצלנו הייתי שומע מפי הזקנים, מבטא הקו"ף כמו הקא"ף הערבית, והיה חדש בעיני שיש מבני שרעב שמבטאים הקו"ף כמו גימ"ל רפויה.

הוא כותב בעדינות, בצורה מכובדת, אבל הוא צודק. אכן זה אינו המבטא של-שרעבים, אלא של-עדנים. העיר עדן, היא אחרי שרעב, יותר דרומה, הם ירדו עוד דרגא. הוא חושב, שכך לא יצחקו עליהם. אבל הוא לא יודע, שלצערינו גם על כך צוחקים. דהיינו, שמעתי זאת, כאשר מישוהו בידאני רצה לצחוק על השרעבים, הזכיר איך שהם מבטאים את הפסוק, שְׂקֵצְרוֹת יִרְקָקוּ וַיִּקְרָא י"ד, ל"ז. הם אומרים, שְׂקֵצְרוֹת יִרְקָקוּ, זה נשמע נלעג כזה. א"כ זה לא יעזור, עוד יותר יצחקו על כך. זאת לא הנקודה. הצחוק והלעג, לא קשור לעניין זה. אבל את האמת, צריכים להגיד. [המשך בשיעור הבא מוצש"ק עקב ה'תשע"ז].

חנטו אותו? אז כתבתי לו אותו סגנון כאן. אמר לי: ככה המנהג שלנו. אבל מקרוב פגשתי תימני אחד זקן (בן 93) וכו', ואמר לי: אנחנו בתימן, היה לנו טעמים לכל הדברים האלה. ובילדותי הלכתי לזקני תימן ולימדו אותי כל המנגינות והנעימות (הוא קורא לזה "נעימות"), נעימה בזרקא, נעימה בתלשא, נעימה בתביר וכו'. רק שהדור החדש לא יודע וכו'. אז א"כ באמת זה היה בתימן, רק שזה נשכח היום, אין מה לעשות. עד כאן.

הדבר פלא עצום. הרב מאזוז חושב, שאצל התימנים בקריאת התורה, הכל לגמרי מונוטוני. אין ניגון זירקא, ואין תביר, ואין אתנחא, ואין כסרה, ואין כלום. הוא בכלל לא יודע, מהו המושג כסרה. כי אצלם לא קיים בכלל העניין הזה. כביכול, יש אצלנו רק הפרדה והעמדה.

והוא מפני כך שואל שאלה, הוא עושה זאת על משקל מה שכתוב בגמרא תענית [דף ע"ב], וכי בכדי ספרו ספדניא וחנטו חנטיא וקברו קברייא. אם כן, בשביל מה עשו טרחא, וזירקא, וסגול, וכו'. בשביל מה כל הדברים הללו.

זאת סתם טעות חמורה, בכל הנושא הזה, וצריך להסביר זאת. הדבר ברור, שאצל התימנים, הטעמים האמיתיים שנשארו, שלא נשתכחו, הם אמיתיים. כדאי שישמעו זאת. זהו רק השלב הראשון, לפני שניכנס לעובי הקורה. ברצוני להרחיב על כך בס"ד, כי עניין זה טעון הסבר עמוק ורחב.

כבר בעל אבן ספיר, שם לב לנושא הזה. הוא כותב בפרק ט"ו [דף נ"ג ע"ב] כך, מבטאם בהאותיות ותנועות, ונגינתם בְּטַעֲמִים, עפ"י יסודי הלשון וצחותה. אין בהם מעלגת לשון הספרדים, ולא מאין בינת שפת האשכנזים. הוא בעצמו היה אשכנזי, א"כ בודאי אין לו נגיעות. הוא כותב, שהספרדים עילגים,

בעבר אמרתי [עיין בשיעור מוצש"ק בשלח ה'תשע"א, ומוצש"ק קרח ה'תשע"ב, ומוצש"ק קרח ה'תשע"ז] כלפי השרעבים, שאינם חייבים להחליף את מבטאם בהגיית האות גימ"ל והאות קו"ף, כי אין בנושא הזה הוכחות מוכיחות לכאן או לכאן. צריכים לומר את האמת. אולם לגבי החולם שהם אומרים כמו צירי, זאת בודאי טעות חמורה.

אם כן, הנושא הזה הוא בסדר, חושבני שהכל מובן.

דחיית דבריו לגבי ניגוני טעמי המקרא של בני ק"ק תימן.

נעבור לנושא הבא. אמנם הזמן קצר, לצערי אין לי הרבה זמן להגיב על הדברים, אבל לכל הפחות נתחיל בכך.

בעלון 'בית נאמן' הבא [פרשת מטות ומסעי, מס' 72], כותב הרב מאזוז כך, זו טעות בחומשים של התימנים, כי הם קוראים את התרגום עם טעמים, אבל זה לא טעמים ממש, אלא הם ממציאים טעמים משלהם, ומנגנים רק מפסיק ומשרת. והם שמים פסיק אחרי התביר, ולא אחרי הטרחא, וצריך להיות להיפך. פעם חכם אחד [רבי אבשלום גריידין] אמר לי: אנחנו בתימן, אין לנו טעמים מסולסלים כמו בעדות אחרות, אלא רק מפסיק ומשרת. אמרתי לו: א"כ, בשביל מה לעשות זרקא, וסגולתא, ותלשא, וטרחא, ותביר וכו'? נעשה רק פסיק ונקודה. פסיק, פירוש טעם משרת. ונקודה, זה טעם מפסיק. זה הכל.

כתבתי לו ככה: "אי הכי, בכדי טרחו טרחייא, וזרקו זרקייא, וסגלו סגלייא, ותלשו תלשייא"? זה מלשון הגמרא (תענית ה' ע"ב), [שאמר חכם אחד [רבי יצחק] בשם רבי יוחנן: יעקב אבינו לא מת. אמרו לו [רב נחמן]: "וכי בכדי ספרו ספדניא וחנטו חנטיא וקברו קברייא", הרי הספידו וקברו וחנטו אותו, ואם הוא חי למה

והאשכנזים אין בשפתם בינה. (ראה במג"ע להגאון יעב"ץ ז"ל בעלית הלשון). כי אלה ואלה, שגו במבטא האותיות, תעו בהגה התנועות, פקו טעם הנגינות.

חשבתי שלגבי הנגינות, הוא יצדיק אותם, אבל הוא אומר, לא. אדרבה, התימנים הם הצודקים. כפי שאמרתי, זהו נושא ארוך, לכן אקרא לעת עתה רק את הנקודה העיקרית.

הוא כותב כך, והנה מראש, כאשר שמעתי קריאתם בתורה, אמרתי, אך נעדרי הטעמים המה, כי שכחו הניגונים, בלי יודעים להרים קול תרועה בפזר, ושלשלת הפונה למעלה, ולעשות עגלה שלישיה בזרקא, לפנות אחור בקדמא ואזלא, ולצפצף כאוב ברביע ודומיהם. אשר אצלינו, כל המרבה לצלצל בגרון, הרי זה משובת. ואלה לא כן אתם. ברגע הראשון, היה נשמע לו, שהתימנים לא יודעים. כמו שחושבים בדרך כלל. אבל לאחר שהתבונן והתעמק בכך, אמנה אחרי נתתי את לבי ללמוד ולהבין, ראיתי כי לזאת יקרא קריאה נכונה, ועל אדני הבנת המקרא הטבעו.

כאשר התעמק האבן ספיר במנגינות הקריאה שלתימנים, רק אז הבין כי זאת היא הקריאה האמיתית. אה, הודה על האמת. אשריו ואשרי חלקו. לפי הקריאה הזאת, לפי קריאת התימנים, ורק לפיהם, מבינים את הפסוק. והסיבה היא, כיון שלפעמים כאשר מנגנים במשרתים, או כאשר מורידים ומקצרים את ניגון המלכים, הדבר משנה את ההבנה. דהיינו, לפעמים הניגון מפסיק במקומות שאינם נכונים. והיכן שצריך להפסיק, עושים זאת קצר. הדברים הללו צריכים הסבר רחב.

אומר בעל אבן ספיר, אבל מה קשה למי משלנו להתלמד בניגוניהם אלה בטעמיהם. וכל יגיעי לא עמדה לי לקרות כמותם וכו'. הוא משבח מאד מאד את המבטא ואת הקריאה שלתימנים, כולל את המנגינות.

דחיית דבריו לגבי נוסח התפילה של בני ק"ק תימן שכביכול הוא מהרמב"ם ולא ההיפך.

הרב מאזוז אומר עוד שם, כי איזה חכם זקן אמר לו [צדוק העצני, צאלח עזאני], שישנה איזו מסורת במשפחתם, שהם צאצאי משפחת אדוניה בן חגית וכו'. הדבר אכן נשמע מוזר.

אבל הדבר הזה, נתן לו דחיפה לבוא ולומר עוד [שם בהערה 7] כך, ואני לא בטוח, שכל המסורות התימניות אמיתיות, אלא יש ויש. וכמו שיש להם עוד מסורת, שהרמב"ם שלח לתימן, שישלחו לו נוסח התפילה. אבל זה לא מסתבר. כי אילו הרמב"ם גדל במקום שאין בו תורה ואין בו חכמים, אז אולי אפשר לומר ככה. אבל הוא גדל בספרד, שבאותה תקופה היתה כולה מלאה חכמים וצדיקים, וכל הזמן היו מתכתבים עם הגאונים, אז למה ישלח לתימן? ואדרבה, התימנים סבלו בזמן הרמב"ם גזירות רבות וכו', ומסתבר להיפך, שהם קיבלו נוסח התפילה מספרי הרמב"ם.

ראשית, משווים כאן בין דברים, אשר לא מיניה ולא מקצתיה. ישנו מישוהו אחד ויחיד, האומר שיש לו מסורת כזאת במשפחתו. אינני יודע, כנראה אף אחד בקהילותינו זולתם לא שמע מכך. הדבר נראה מצוץ מן האצבע. דמיון בעלמא. אבל במה הדבר נוגע, למסורת ונוסח התפילה, שזהו דבר הנוגע לכל התימנים. הרי הרבה תלמידי חכמים אומרים זאת.

כפי שאמרתי בעבר [עיי' שיעור מוצש"ק במדבר ומוצש"ק נשא ה'תשע"ז], אמנם איננו קובעים מסמרות לגבי העניין הזה, כי נכון שישנן תמיהות לגבי נושא זה, אבל גם ישנן תמיהות הפוכות.

הרמב"ם כתב בספרו, את נוסח התפילות. טוען הרב מאזוז, כי לא מסתבר שהוא קיבל זאת מן התימנים. האם מישוהו יכול לענות על שאלה אחרת? למה אין שום עדה בעולם, המתפללת בנוסח הזה? אם הרמב"ם כתב את הנוסח הזה

שערי יצחק – השיעור השבועי

אולם, כנראה אם הרמב"ם היה כותב, שהנוסח הזה בא מארץ תימן, לא היו אחרים מקבלים זאת. לכן, הוא כתב זאת בסתמא. ולבסוף אף אחד לא קיבל זאת, רק התימנים עצמם נשאר להם.

בכל אופן, אין קשר בין הדברים. ובעזרת ה' יתברך, אנחנו נסביר בשיעורים הבאים את כל עניין הטעמים וכו', בכדי שהדברים יהיו יותר מסתברים לאוזן ומתקבלים על הדעת.

אם מישוהו רוצה לשאול או לומר משהו, לגבי אחד מן הנושאים שדיברנו, הוא יכול לעשות זאת כעת, ונשתדל לענות, בכדי שהדברים יהיו ברורים.

שאלה מהקהל: לגבי רס"ג, הרי הוא היה במצרים, וזאת הארץ היחידה, שבה לא אמרו את הגימ"ל הדגושה כמונו. א"כ יכול להיות שהוא לקח את המבטא הזה משם.

תשובת מרן שליט"א: בסדר. הוא היה במצרים, ואח"כ בבבל. מסתמא הכיר ושמע מבטאי ארצות נוספות. ובהחלט יכול להיות נכון, שבארצות נוספות אמרו אז כמונו. אבל הרב מאוזן חושב, כי אם יש לך היום את דברי רס"ג, אזי הדבר סוף פסוק. כי הוא יצא מתוך הנחה מוקדמת, שבזמן רס"ג, לא היו שום חילוקי דעות. אבל סתברנו זאת, בשתי דרכים. ראשית, הוא לא ראה שרס"ג בעצמו חולק על בני א"י בעניין האות דל"ת הרפויה. א"כ כבר מרס"ג ישנה ראייה. דבר שני, מצאנו ראייה כי אכן כבר אז בזמן רס"ג, בארץ תימן ביטאו את האות גימ"ל הדגושה, כמונו היום ממש. א"כ, כל מה שהוא אומר, זה מופרך. הדבר אינו מתחיל בכלל. אלו דברים פשוטים וברורים.

שאלה מהקהל: בזמן האחרון, הם מדברים כל הזמן על התימנים. גם בערוצי רדיו הרבה פעמים מדברים עלינו. אינני מבין, מה איכפת להם שאנחנו מחזיקים במסורת?

בספרו, מדוע רק התימנים מתפללים בנוסח הזה? איך יכול להיות, כי אף עדה בעולם לא התפללה בנוסח הזה, גם לא במצרים בזמנו?

אבל הפליאה היא, יותר עצומה. כי כמה שמחפשים היום, ברוך ה' נתגלו בעולם אוצרות גם מן הגניזה בקהיר, כל ספרי הקדמונים, סידורים ומפרשים, ולא מצאו נוסח אחד בעולם, גם לא במצרים ובארצות ספרד, אשר יש בו את הנוסח שכתב הרמב"ם? נוסח התפילה שכתב הרמב"ם בספרו, אף אחד לא מביא אותו.

אם נוסח התפילה אכן בא לרמב"ם מארץ תימן, הדבר מובן, כי כיון שלא היה להם את הנוסח הזה, כל אחד כתב כפי מנהג מקומו. למשל האבודרהם, היה אחרי הרמב"ם. רבי יהודה ברבי יקר, היה מלפי כן. ובגניזה בקהיר, אין את הנוסח הזה, והוא לא קיים בשום מקום. מאיפה הרמב"ם לקח נוסח, שלא היה ולא נברא? בשלמא אם הרמב"ם קיבל זאת מארץ תימן, אזי הדבר מובן.

מישהו רצה לומר, הוא ידידי הרב אהרון גבאי הי"ו, כי אולי הרמב"ם לקח כמה וכמה נוסחאות ספרדיות, והוא החליט מה מתוכם נכון ומה לא נכון. הוא בירר לו את הנוסח, מתוך כמה נוסחאות. אבל גם דבר זה, איננו מתקבל על דעתי. כי יוצא, שהרמב"ם בירר ודש ופירק, והחליט לעשות נוסח חדש שהרכיב מכמה נוסחאות. אם כן, היה על הרמב"ם להקדים ולכתוב, שהוא בעצמו ליבן את הנוסח הזה. תכתוב שאתה מכיר כמה וכמה נוסחאות, והחלטת מתוכם מה נראה לך כנוסח הנכון.

חושבני, כך יותר מסתבר לומר, לפי קוצר דעתי, שהרמב"ם הגיע למסקנא כי נוסח התימנים הוא האמיתי, כיון שהם לא גלו ממקום למקום, וקבע זאת למרות שבארצות האחרות הנוסח הזה אינו נהוג. אבל גם על זה ישנה הפליאה, מדוע אתה לא כותב זאת?

תשובת מרן שליט"א: גם על זה נאמר, ותהי האמת נעדרת. אבל לא יעזור להם שום דבר. הרב מאוזז בעצמו אומר, כי כמה שאומרים לתימנים שלא לאכול בשר בתשעת הימים, הם ממשיכים לאכול בשר, והם לא שומעים ולא מתייחסים. זהו עם בפני עצמו. ברוך ה', התימנים הם, פי עס קשה ערף הוא ושמות ל"ה, ט"ז, במובן החיובי. לשבת. הם לא ישמעו.

אבל אני אומר את הדברים, כיון שאולי ישנם כאלה שהם 'בשוליים', שעלולים לחשוב שיש ממש בטענות שלהם, לכן אני עונה ואומר כי הטענות שלהם אינן מתחילות. דהיינו, שבעצם הדברים הם הפוכים. כאשר מתעמקים בדברים, מוצאים שאנחנו הוא המקור. מה שכולם חושבים אחרת, זה הכל מחוסר ידיעה. אדרבה, צריכים לפרסם את הדברים, בכדי שיבינו שהטעות היא אצלם.

אבל אתה צריך לדעת, כי גם בעבר כאשר הם ראו את האתרוג התימני, הם אמרו שזה אינו אתרוג. הם לא מבינים, שהתימנים הם האורגינל. הם כבר התרגלו לזיופים. כאשר מישו מתרגל לזיוף או לדברים חסרים, לבסוף קשה לו לקלוט ולקבל את האמת. אבל כעת, שיפתחו את העיניים, ויראו שהכל הפוך.

כפי שאמרתי לכם, יש לי עשרה נושאים בערך, שברצוני להסביר את הטעויות שלהם, ובסופו של דבר הם יוכחו לדעת את האמת לאמיתה. חושבני, כי גם אם לא נצליח 'לגיייר' אותם, אולי אכן נצליח בכך, שגם הם יהיו תימנים, אבל גם אם הם לא יתגיירו, לכל הפחות שישתקו. שלא יעירו עלינו הערות. לא שאלנו אותם בכלל מה דעתם. אבל לצערנו, ישנם אנשים שיכולים להיות מושפעים. לכן צריך להסביר להם, כי ב"ה האמת איתנו, והמסורת שנו מיוסדת על אדני פז, ולא יועילו כל הקושיות שלהם להיזיז אפילו דבר אחד מן המסורת שלנו. אַמֶּת מֵאָרֶץ תִּצְמָח, וְצֶדֶק מִשְׁמַיִם נִשְׁקָף [תהלים פ"ה, י"ב].

שאלה מהקהל: כתוב שבתשעה באב אסור לטייל. האם הוא הדין, לגבי אבילות של שנים עשר חודש על אב ואם? האם לאבל בתוך שנתו, אסור לטייל?

תשובת מרן שליט"א: הדבר לא כתוב במפורש. בספר גשר החיים מתבאר, כי ישנם צדדים שזה לא נכלל, כי קשה שלא לטייל במשך שנה שלימה. מפורש שם בפרק כ"א דף רכ"ט שאסור טיולים צוהלים יעו"ש. לכן, אם המדובר בטיול לצורך בריאות, בלי שירים ושמחות, הדבר מותר. אבל אם מדובר בטיולים אחרים, רצוי להימנע, אבל אינני יכול לומר שזאת 'הלכה'.

שאלה מהקהל: למשל כעת, בתקופת בין הזמנים?

תשובת מרן שליט"א: אם הוא צריך זאת לצורך בריאות, הגוף או הנפש, אז הוא יכול. בכל אופן, אין בכך איסור.

שאלה מהקהל: לא נהגו להחמיר בכך? תשובת מרן שליט"א: לא. אם יש נמנעים, זה מתוך רגש וצער, או מתוך נתינת כבוד לנפטרים, ולא בגדר הלכה. כגון זה כתבתי בעיני יצחק [סימן קצ"ב הערה א'] לגבי נישואין בתוך השנה. וברוך רחמנא דסייען, מריש ועד כען.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו. לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.